

за ред. Л. О. Пустовіт. – К. : Довіра, 2000. – 1017 с.

12. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наукова думка, 1970. – Т. I. – 799 с. ; 1974. – Т. V. – 840 с. ; 1975. – Т. VI. – 832 с. ; 1976. – Т. VII. – 723 с.

13. Ткач Л. О. Німецькі запозичення в українській літературній мові Буковини кінця XIX – початку XX ст. (дієслівні семантичні кальки) / Л. О. Ткач // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. – Вип. 84 : Германська філологія. – Чернівці : Рута, 2000. – С. 84–95.

Стаття надійшла до редакції 31.10.2012 р.

УДК 811.161.2'38

О. В. Коваль

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТАФОРИ В ПОЕТИЧНОМУ СЛОВНИКУ «НЕОКЛАСИКІВ»

Коваль О. В. Мовностилістичні особливості використання метафори в поетичному словнику «неокласиків».

Стаття присвячена дослідженню стилістичних можливостей метафори в поетичній мові «неокласиків». У роботі також з'ясовуються функції, стилістичні та структурні особливості метафори, простежується тенденція індивідуального слововжитку в мовотворчості митців.

Ключові слова: метафора, виражально-зображальні засоби, семантичні особливості, експресивність.

Коваль О. В. Языковые особенности использования метафоры в поэтическом словаре «неоклассиков».

Статья посвящена исследованию стилистических возможностей метафоры в поэтической речи «неоклассиков». В работе также определяются функции, стилистические и структурные особенности метафоры, прослеживаются тенденции индивидуального словоупотребления в языковом творчестве «неоклассиков».

Ключевые слова: метафора, выразительно-изобразительные средства, семантические особенности, экспрессивность.

Koval O. V. Language feature of use a metaphor in the poetic dictionary of «neoclassics».

The article is dedicated to research of metaphor in language creativity of Ukrainian poets-«neoclassics». In the article is defined stylistics functions and structure feature of metaphor. The indensios of individual word using are trasing in the language creatavity of «neoclassic».

Key words: metaphor, expressive-figurative means, semantic peculiarities, expressiveness.

Актуальним питанням лінгвостилістики є розуміння художнього тексту. Мовотворчість будь-якого письменника – це, у першу чергу, відображення об'єктивної дійсності, яка «в межах художнього тексту набуває певних змін залежно від мети автора» [3, с. 50]. Саме в цій своєрідній інтерпретації дійсності міститься індивідуальна специфіка кожного митця. Звертаючись до свого уявлення про життя, письменник відтворює всю багатогранність навколишнього світу за допомогою найрізноманітніших форм мови.

В. Виноградов вважає, що в художньому тексті, згідно з авторським задумом, поєднані, внутрішньо пов'язані та естетично виправдані всі використані мовні засоби. Разом з тим у стилістиці індивідуальної творчості іноді виразніше виступають елементи майбутньої системи національно-літературної мови і яскравіше відбиваються функціональні пережитки минулого [2, с. 239]. Таке визначення, на нашу думку, дає можливість не тільки досягнути внутрішній світ митця, з'ясувати його ставлення до сучасності, а й проаналізувати реакцію письменника на лінгвістичні й екстралінгвістичні процеси певної епохи.

Кожен митець має власні засоби та прийоми відображення дійсності та оцінки соціального життя. Їх сукупність формує індивідуальну словесно-художню творчість, яка «певною мірою залежить від набутого досвіду поетичного відтворення світу, від уже створеного арсеналу засобів літературного вираження» [2, с. 86].

Неповторність мовних засобів, їх підсилена виразність, стилістична маркованість слова завжди спираються на об'єктивно-психологічну оцінку письменника. Індивідуально-авторське сприймання дійсності зумовлює перетворення окремих слів у своєрідні знаки, що відображають не просто предмети і явища, а й узуально закріплене ставлення до них певної мовної спільноти.

«Найскладнішим тропом, найдієвішим засобом естетизації та експресивізації художнього мовлення є метафора» [11, с. 222]. Через метафоричні асоціації відкриваються нові зв'язки між явищами природи, нового змісту набувають звичні та буденні поняття. Метафора допомагає поетові відтворювати найтонші та найрізноманітніші відтінки людської психіки, її внутрішнього стану.

Мета роботи – дослідити своєрідність уживання метафори в мовотворчості «неокласиків», як індивідуально-авторському засобу відображення поетичної картини світу.

Аналіз основних досліджень. Вивчення особливостей вживання метафори в художньому мовленні здійснювали Л. Андрієнко, Н. Данилюк, М. Жуйкова, В. Коптилов, Г. Молодід, В. Телія, Ю. Тимошенко, О. Тищенко. Розглядаючи метафору, як один із основних тропів поетичної мовотворчості, В. Чабанеко зазначив, що манера реалізації переносного вживання й норм сполучуваності слова з метафорою – є показником індивідуального стилю письменника та його художньої майстерності [11, с. 222].

Прагнення поетів до розширення змістового обсягу слова та підсилення його експресивних властивостей зумовлює виникнення несподіваних і нестандартних переносно-образних значень. На думку Л. Мацько, «митці ніби руйнують логічні межі назви, щоб над ними звести інші» [8, с. 329]. Тонкі, іноді помітні тільки авторові, певні риси, перенесені з одного об'єкта на інший, надають поетичним образам особливої виразності й неповторності. «Письменник за допомогою метафоричних асоціацій відкриває нам зв'язки між явищами природи, наближає до нас віддалені поняття, явища і, навпаки, звичні, буденні явища відсуває від нас ніби на якусь відстань, підкреслюючи тим самим їх виразність. Гнучка й розвинена тропіка, зокрема метафори, допомагає художникові відтворювати найтонші відтінки людської психіки» – підкреслює М. Коцюбинська [7, с. 23].

Метафора відіграє велику роль у формуванні поетичного стилю «неокласиків». Будучи частиною цілого, вона перебуває в нерозривній єдності з усіма складовими твору, що викликає у свідомості читача різні асоціативні зв'язки, надає своєрідне емоційне забарвлення. Метафора допомагає митцеві загострити відчуття, повніше відтворити всю гаму переживань, створювати надзвичайно яскраві й виразні образи.

Почуття любові до рідного краю відбито майже в кожному творі «неокласиків». Із замилюванням та ніжністю пишуть вони про сади, степи, лани, про Київ та Дніпро: *Куняє Київ стародавній / Над угамованим Дніпром* [10, с. 110]. Митці ніби зливаються в єдине ціле із природою, відчувають кожен її порух: *Спочинь! На заступ вірний обіпрись / І слухай, і дивись, і не дивуйся. / Це ж сам ти вколо зеленню розливсь, / Огудинням прослався по землі, / Це ти гудеш роями бджіл брунатних, / На ясенових гілках сидячи. / Ти по житах літаєш тонким пилом, / Запліднюючи теплі колоски, – / І твориш ти з людьми і для людей / Нові міста, ти арки ажурові / Над синіми проваллями будуєш* [9, с. 262]. Деякі образи у творах поетів повторюються: *листя*

сміється, земля сміється, весна сміється, ліс сміється, сміється місяць і т. ін.: Знов гаї, поля сміються [9, с. 56]; *Сміється ліс, шумить, гуде* [9, с. 38]; *Весна сіяє і сміється* [9, с. 38]; *І ліс, покритий краплями блискучими, сміється* [9, с. 39]; *Краплистий дощ іде, / Вся земля, немов сміється* [9, с. 41]; *З золота зіткане сяєво летється, / Ліс в нім купається, листя сміється* [9, с. 39]; *Сміється місяць / І очерет без вітру шепотить* [10, с. 92]; *Нікуди не може летіти / Примара сліпої журби – / сміється і сонце, і вітер, / І голос залізний доби* [10, с. 99].

Неодноразово «неокласики» порушують тему – мистецтва. Декларативним у цьому відношенні є вірш М. Рильського «Коли усе в тумані життєвому». Мистецтво для поета – як найбільша цінність, дорожка за всі матеріальні скарби світу. Почуття, нібито оп'яніння, найвищого захоплення передає автор через гіперболізацію образу: *В тобі, мистецтво, у тобі одному / Є захист: у красі незнаних слів, / У музиці, що вроду, всім знайому, / Втіляє у небесний перелив; / В тобі, мистецтво, – у малій картині, / Що більша над увесь безмежний світ! / Тобі, мистецтво, і твоїй країні / Я шлю поклон і дружній свій привіт* [9, с. 137].

Поет та його творчість – це невід'ємна складова великого мистецтва. У М. Драй-Хмари з постаттю поета асоціюється гордий та сильний птах – **лебідь**, як образ рішучої національно-свідомої інтелігенції. Це ті люди, що залишаються вірними своїм ідейно-філософським та естетичним переконанням. Їх неможливо залякати й примусити мовчати, вони мають залізну волю і чисте сумління: *О гроно п'ятірне нездоланих співців, / Крізь бурю й сніг гримить твій переможний спів, / що розбиває лід одчаю і звіри. / Держайте лебеді: з неволі, з небуття / веде вас у світи / ясне сузір'я Ліри* [4, с. 102]. В образі сміливого **леопарда** автор вбачає митця, скутого обмеженнями та вимогами часу. Таке життя для нього – **клітка**, у якій він мріє про свободу, про змогу вільно думати й творити: *По клітці кованій, з залізними дверима, / зневажений, але величнійший, ніж бард, / в незриме дивлячись тужливими очима, / усе з кутка в куток ступає леопард... / Поете це – твоя така химерна доля: / пручатись, борсатись у пугах суєти / і марити про рай, як Піко Мірандоля* [4, с. 113]. Алегоричного змісту набувають образи **ясне сузір'я Ліри** та омріяний **рай**. Вони стають символами незалежності та національного відродження. Поети виступають проти жорстокої дійсності та насильства, що охопило всю Україну.

Немов **дереворуби**, борються поети із непрохідними «хашчами» невігластва та сірості: *Дереворуби, ми столітні хащі / прорубуєм і морок рвем ущент, / нехай з фаланги вибува найкращий – / її це*

дужче зміцнює цемент! [4, с. 139]. «Робітником в майстерні власних слів» вважає себе П. Филипович. Під пером митця слова перетворюються на незламну і могутню зброю: *Я робітник в майстерні власних слів, / Та всі слова я віддаю усім. / Будую душі, викликаю гнів, / Любов і волю вводжу в кожний дім. / З старої бронзи зброю владних слів / Переливаю радо на вогні* [10, с. 60].

Свою поетичну творчість М. Драй-Хмари уявляє як величаву квітку або дорогоцінний камінь: *Мій перший квіт – то лілієвий дзвін, / У другому – трояндних мрій принада, / в останнім пристрасті яркий рубін* [4, с. 115]; *Шліфуй, обточуй райдужний опал, / вкладай всю душу в дороги клейноди, / для людства – це найвищий ідеал* [4, с. 114]. Для М. Рильського поезія стає «невтомною подругою». Завдяки їй митець може висловити всю широку гаму почуттів: таємні бажання, замилювання природою та любов до рідної землі, тугу за минулими роками, біль від тяжкого життя українського народу і тривогу за майбутнє: *Тільки ти / Не дався чарам півдня й супокою, / Бо, як сестра, схилилась над тобою / Невтомна подруга, сувора творчість* [9, с. 262].

У мовотворчості М. Зерова, як символ високої та чистої поезії, вживається образ **білої ніжної лілії**: до далеких лілій, / Ріка незнана нас, гойдаючи, несла. / **Латаття** там плелось без ліку і числа /... Ці лілії, що уносять чаром, / Далеко від землі, від valle lacrimarum / Зросли тут засівом потужної руки [5, с. 66]. У деяких віршах символом мистецтва стає лексема **весна**: І десь у дальнім лоні інших піль / Твоя **весна**, мов тихий колос, зріє [6, с. 68]; Прекрасніший за **«Весну»** Ботічеллі, / зів'яв ще на зорі твій буйний цвіт [5, с. 117].

М. Рильському книжки – надбання тисячолітньої людської творчості та народної мудрості – нагадують **«незлічені війська»**. Автор органічно вплітає в художню мову фольклорний образ **маки**, з якими порівнює найдорожчі скарби світу, підкреслюючи тим самим їх духовну велич: *Це – мертві? Літери старих, німих книжок. / Облудні огники на соннім кладовищі? / Чому ж слова мені виписуються віщі, / Що перемінності нестриманий потік, / Кінця не знаючи, не маючи почину, / З доби камінної проріже далечінь, / Що сміх і стогони минулих поколінь / Світами витяглись у лінію єдину? / Немає мертвого, допоки світ не вмер! / І, як хвилинного короткочасні слуги, / Могли ми вірити, що не повстане вдруге / Усе, чим живимось і живемо тепер? / Денному галасу ми плещемо в долоні, / А як майданами спливає ніч легка, / Людської творчості незлічені війська / Встають і маками цвітуть на оболоні!* [9, с. 268].

Поетичну творчість «неокласики» сприймають як життєве поле діяльності, тобто **ниву, пашу, рілля**: *Я світ увесь сприймаю оком, / бо лінію і цвіт люблю, / бо рала промінні глибоко / урізались в мою рілля* [4, с. 51]; *О ні! Пегасові потрібна паша, / Щоб не загруз у твані неборак* [5, с. 66]; *Рельєф культурний рідної землі / Спізнати, вірять, що на цій ріллі / Ще проростуть науки винні грона* [5, с. 33]. Така асоціація дає поштовх для виникнення іншого образу – **збирання врожаю**, коли настає час підбивати підсумки своєї праці. *І голос чую я настирливо-шорсткий: / «Лукавий найміте, а де ж доробок твій? / Чи ж добре ти робив над чорною ріллею? / Чи встигнеш, поки день, скінчить свої жнива?»* [5, с. 80]; *Працюй без крику і зупинок, / Хай осторонь від бур і хвилювань / Скиртами твоїй підноситься ужинок* [5, с. 68]. Повним, налитим «**колосом стигне слово**» в поезії П. Филиповича: *Колосом стигне слово / В долах і на горбі* [10, с. 58]. Як плодючу ниву, що було винищено, уявляє Ю. Клен репресованих митців: *Вогнем я в серці випік люті вчинки: / З убивць водою цілого ставка / Не змити кров невинного Косинки, / не воскресити мертвого Влизька. / На нашій ниві справили дожинки, / Щоб не лишилось нам ні колоска* [6, с. 119].

Поетам-«неокласикам» властиво оживлювати природні явища та надавати їм людських властивостей, що зумовлене психічними переживаннями, які переплітаються з враженнями від спостереження картин природи. Персоніфікуючи реалії природи, художники слова підкреслюють спільність та взаємозалежність усього живого на землі. Це надає поетичній мові глибокого ліризму та філософського звучання: *Білявий день втопився і притих, / І з глибини блакитного спокою / Прямує сонце тихою ходою / До роздоріжжя вечорів смутних* [10, с. 68]; *Місяць сяє... сад дрімає, / Вітер шепче щось, / Стрункий ясен одмовляє* [9, с. 47]; *Тебе [сонце] любив, тебе люблю / Ненависть заховавши разом, / ...Коли ти п'єш сухі піски, / Гризеш кору верби старої...* [10, с. 63]; *На прю стає холодний ранок: / ще схід дрімає в сизій млі* [4, с. 76]; *вітер заплітав березам коси / І цілував в розтулені вуста* [6, с. 109].

Поети тяжіють до асоціативно-ускладненої метафоризації, що допомагає створити яскраві і неповторні образи. Неперевершеним у цьому плані є образ завірюхи в поезії М. Драй-Хмари «Завірюха», де заметіль подібна до злої відьми: *Летить над містом завірюха, / неначе відьма зла, / а місто тільки шулить вуха: / ух, як хурчить мітла! / ... Чорти зняли гармидер / і крутять, валять з ніг, / а хтось із мільонів відер / штурля на землю сніг / ... Регоче сивокоса відьма, / шаліє сніговій* [4, с. 80].

Несподіваною та динамічною є картина **дощового неба** у вірші П. Филиповича «Гроза». Грім стає розлюченим велетенським биком, який «скикає табун» дощових хмар, а блискавки асоціюють у поета зі зміями: *На стелю неба чорного бика / Загнали змії сині та огняні, / І він лежить і той табун склика, / Що унизу темніє на поляні. / Зникають змії – і блищать на мить, / А бик реве від болю і тривоги. / Не диха вітер, а земля мовчить, / Жде буйних сліз, жде світлої підмоги* [10, с. 62]. Процеси і явища природи поети іноді переносять на неживі предмети. В образі фургона змальовує *грім* М. Драй-Хмара у творі «Перед грозою», а розбурхане небо він уявляє, як *позахмарний міст*, на якому *гуркотять колеса: Перший проїхав фургон – / Загуркотали колеса / на позахмарнім мосту... / Загуркотали – і стихло. / Сонце сховатися встигло / За рядовину пухнату, густу... З неба летять стрімголови / золотохвості гадюки...* [4, с. 92]. За допомогою цих метафоричних образів автори створюють реальну картину грозового неба.

Самобутністю та оригінальністю відзначається в поезіях «неокласиків» процес перенесення ознак живого на неживі предмети та явища. У звичайних речах митці вбачають додатковий потенційний зміст. Предмети матеріального світу стають діючими персонажами, а не тільки емоційним фоном для відображення почуттів і вчинків ліричних героїв: *В повітрі свіжому, як яблуко міцне, / Будинки тіннями химерними втікають* [9, с. 237]; *Тут фортеп'яно з теплою душею / Стоїть і жде, що приторк білих рук / В йому пробудить півзаснулий звук* [9, с. 120]; *Сміється молот, каже: знаю, знаю! / Учора ти неждано тут зустрів – ... / Єдину, що колись любив* [9, с. 109]; *Коли затихнуть двері, / коли заснуть стільці / ... Я знаю, знаю, знаю: / Я знову не один...* [10, с. 54]; *Чийсь таємні тіні / Годинник виклика* [10, с. 55]; *Трамвай зареготався п'яно / І перебіг через місток* [9, с. 360]. Виникнення таких метафор обумовлено безмежною поетичною уявою. Вони мають динамічний характер та збуджують у читача нові яскраві враження. Так, щоб змалювати рідне село ввечері, коли в кожному вікні горить світло, М. Рильський вживає метафоричний вислів **блимало село усмішками вогнів**, де словосполучення **усмішки вогнів** відіграє ключову роль. Перед очима постає тихе, затишне село. Воно, немов рідна мати, завжди чекає на своїх мешканців. Читач відчуває те тепло та ніжність, що наповнюють поета перед зустріччю з рідними місцями: *Тяглося по землі осіннє смеркання, / І блимало село усмішками вогнів* [9, с. 134].

Стан нерухомості в самій природі майстерно відображено в рядках: *Дрімає дім старий. /Кругом гаряче літо /Стоїть, як озеро в блакитних берегах* [9, с. 119]. Від персоніфікованого образу *старого дому*, що *дрімає* виникає враження, ніби час зупинився, завмер у цей спекотний літній день. А ось як автор відображає зимові холоди: *Лягла зима. Завіяло дороги. /Тремтять хати від холоду. Клуні /ховають жито, миришаве і вбоге. /Мороз – погрози пише на вікні* [9, с. 226]. Тут усе в русі – хати, клуні, мороз. Сам образ настільки динамічний і яскравий, що вже й читач починає відчувати той холод, який пронизує все навкруги.

Широким метафоричним колом обростає в художній мові «неокласиків» образ **неба**. Поети створюють багатий перефразистичний ряд: *синій обрій, дзвінка блакить, небесна шир, осяйна блакить, весняна блакить, німі простори: Мене хвилює синій обрій* [4, с. 49]; *А сутінь гусне і дзвінка блакить /вже мерехтить у іскрявім уборі* [5, с. 48]; *Молочний Пас обняв небесну шир /І Чаші видно золотий пунктир* [9, с. 48]; *Хмарою пухнастою темнить /високий день і осяйна блакить* [5, с. 46]; *Під блакиттю весняною сушить березень поля* [4, с. 43]; *Шатро небес* [5, с. 38]; *руки простягти в німі простори* [9, с. 136].

Високого емоційного напруження набуває образ **клаптика неба**, **розп'ятого на гратах**: *і знов побачив мури ці сумні, /і клаптик неба, розп'ятий на гратах* [4, с. 157]. М. Драй-Хмара пише ці рядки, перебуваючи у в'язниці. Дана метафора має специфічно-індивідуальний характер та водночас зрозуміла кожному читачеві. Клаптик неба – то остання надія, але й її знищено, розп'ято, а разом із нею – всі чисті, високі мрії та світлі думки.

Сіра, невиразна буденність та бездуховність, немов тяжкий тугар, налягли на душу Ю. Клена. І навіть небо над рідним містом здається поетові **строшеним черепом**: *Ковтаючи сажу і дим, /Зітхають роздерті печери; /І небо свій строшений череп /Підносить над містом старим* [6, с. 89].

Досить часто в поетичній мові «неокласиків» вживається метафоричний образ **лісу, гаю**: *Та в час, як тінь спадає на почорнілий ліс, /Мою молитву вітер розвіяв і розніс* [9, с. 118]; *Ліс в ясных коронках /В вікна зазирає. /Скрізь по вітах тонких /Самоцвітна гра* [9, с. 118]; *Мовчить осінній ліс, /такий колись привітний* [9, с. 117]; *Із гайів мідяно-ржавих /така дзвінка доноситься луна* [6, с. 65]; *Котилися вруна поволі, /Гаї зеленіли, як дим* [9, с. 114]; У поезіях

«неокласиків» реалія **ліс** дуже часто стає центральним образом, що символізує життєві хащі, у яких заблукала людина та шукає свій шлях: *І впливу із **життєвого лісу**, / Де навіть Данте мудрий заблудив* [9, с. 138]; *Трубить ріг співучий в чистій даліні, / Мов далеке гасло і тобі, й мені, / Наче дальній ключ. / **Ми йдемо лісами** на таємний спів, / **Щоб на поле вийти з хащів і лісів**, / Поки ще не ніч. / Трубить ріг і гасне в чистій даліні...* М. Рильський розширює образну тематику останнього вірша. Його художній задум розгортається в напрямку – людина та її душа, як єдине ціле. І хоча між ними повинна існувати гармонія, виникає відчуття внутрішньої суперечності, що турбує ліричного героя. На таке сприймання твору наштовхує займенник **ми**. Він ніби розмежовує ці два поняття: *Дай, єдиний друже, рученьку мені: / **Ми з тобою вдвох***. Словосполучення **чиста даліна, ріг співучий, таємний спів, спів золотий** уживаються із семантикою істини, яку кожний намагається знайти: *Змовкне ріг далеким співом золотим, / **Ми у темнім лісі, ми в яру страшнім**...* Поет закінчує свій твір словами: *А над нами – бог* [9, с. 139], де лексема **Бог** є нагадуванням про вище духовне начало людини та її сумління. Символом прожитих років стають *посріблені ліси* у вірші «Срібний сонет»: ***Посріблені ліси** окуталися тінню, / А небосхил горить і віти золотить... / У цьому ж **лісі** пив я самоту осінню, / Тут весну цілував під шелест верховіть. / Тут літом пропливли ледачі дні незмінні, / Тепер сюди прийшов морози я зустрій* [9, с. 138]. М. Рильський майстерно переплітає поняття **ліс** – тобто життя людини й *весна, літо, осінь, зима* – як окремі періоди в її житті.

Через зв'язок із лексемами, що означають емоційний стан, поетичний образ лісу наповнюється індивідуальним психологічним змістом. Пор. у контексті: ***Ліс причарований**, як озеро стояче* [5, с. 24]; *Стоять **ліси в смарагдовій задумі*** [6, с. 54]; *На стінах вечірня тінь, / За вікнами сіра мжичка, / **А ти у лісі марінь**, / І це небезпечна звичка* [10, с. 76]; *засиніють **веселі гаї** / І в полі повітря гаряче замріє* [9, с. 154].

Особливо насиченими є метафори в громадянській ліриці поетів. Образ свободи асоціюється у М. Рильського із цвітом. А тавтологічний зворот *цвітом процвітає* підкреслює вагомість цього образу: *На полі цім, де цвітом процвітає / Свобода, завойована в боях* [9, с. 363].

Біль і тривогу за долю народу П. Филипович передає через персоніфікований образ **ночі**, яку поет наділяє рисами, характерними для людини: ніч «не може заснути», у неї «безсилі очі» від

споглядання народного горя: *Ніч не могла вже заснуть – / Бачили очі безсилі: / Знову у полі ростуть / Чорні, високі могили* [10, с. 56].

Нові тяжкі випробування, що чекають на Україну, Ю. Клен уявляє як **пожар майбутньої епохи**. Немов хижий звір, він буде нищити все, що трапляється на шляху: *вже реве / Страшний пожежар майбутньої епохи, / що буде жертви все живе* [6, с. 328]. Подібний асоціативний образ знаходимо в художній мові П. Филиповича. Тут минуле, теперішнє і майбутнє передано метафорою **темна паща віків**. Це якась невідома істота, що прагне все нових і нових жертв і безжалісно розчавлює своїми «золоченими зубами» людські долі та життя: *В темній пащі віків / Блищать золочені зуби* [10, с. 77].

Спалах народного гніву П. Филипович майстерно втілює у складному метафоричному образі: *Чорне шепочеться жито, / Стукає вітер в вікно: / Меду-вина ще не пито, / Буде, ой буде вино!..* [10, с. 83]. У читача складається враження, ніби до стану обурення та відчаю доведені не тільки люди, а й сама природа, що виступає тут як дійова особа, потужна рушійна сила. Поет не випадково вживає в переносному значенні лексему **вино**. У фольклорній мові це символ крові. Тому саме цю реалію використовує автор для зображення боротьби селянства за свої права і свободу.

Проблеми урбанізації також знайшли своє відображення в мовотворчості поетів-«неокласиків». Якомога яскравіше висвітлити головні аспекти цього питання допомагають, використані митцями складні метафоричні конструкції. Втрата історичних пам'яток, забруднення міст та околиць, загарбання прилеглих до передмість територій – усе це турбує та обурює «неокласиків»: *Самотнє поле вік свій доживає / Край міста, де гамуз і твань, / Де черепки, сміття й лахмань* [6, с. 84]. *Драпіжне місто поле пожирає / Щелепами голодних риштувань* – такою бачить Ю. Клен забудову нових земель. Автор збільшує психологічне навантаження на метафору. Потворні й жахливі образи створюють гнітючі картини: *Там, де стовпилися у купи / Мізерні і низькі халупи / І де дерев зчорнілі трупи / На голову їм чешуть струпи, / Щороку відгризає за шматом шмат / Димучим коксом і вугіллям / Годована потвора / І сповиває в чад / Недоїдок великого простору* [6, с. 84]. Процес швидкого зростання міст призводить до руйнації не тільки природного середовища, а й споконвічного зв'язку людини із землею. Яскраві барви життя замінила сіра, невиразна буденність: *А город скніє в сні, турботі,*

сварах / І скрізь по «пішоходах» по бульварах / Викохує цупкий бур'ян; / Ліниво славу давню зневажає / І пам'ять кращого із громадян / Шанує смітником Іванового гаю [5, с. 33].

Яскраві конкретно-чуттєві образи створюють «неокласики» за допомогою комбінації субстантивно-генитивних та атрибутивних метафор. Тут поетичні асоціації виходять далеко за межі традиційних значень слів. Щасливе життєрадісне майбутнє М. Рильський уявляє як **дзвінкі майбутнього ножі**. Це та зброя, якою буде переможена «сіра», невиразна реальність сьогодення: *Скніння пронизали сіре / дзвінкі майбутнього ножі* [9, с. 251]. П. Филиповича також гнітить безбарвність та бездіяльність його життя. Обмежений умовами часу, поет не має можливості вільно творити та висловлювати свої думки. Навіть слова повинні бути «байдужими», але вони сковують митця, немов «кайдани». Та на відміну від М. Рильського, П. Филипович шукає порятунку в минулому. Це ностальгія за «молодого серпня днями», коли настає пора збирання врожаю, коли кипить життя, а не за роками «буйної», «давньої» радості, безтурботної юності: *Жовтих плям тривожне коло / Слів байдужих кайдани. / Може сонце прохоллоло, / А як ні, то поверни / Не ясні дарунки травня, / Не троянди, не вогонь – / [Буйна радість – радість давня, – / Мов пісок з сухих долонь]. / Поверни оті прозори / Молодого серпня дні, / Снів і працю у просторі, / Гук возів у даліні...* [10, с. 96].

Отже, метафора відіграє велику роль у формуванні поетичного стилю «неокласиків». Як частина цілого, вона перебуває в нерозривній єдності з усіма складовими твору і, надаючи своєрідного емоційного забарвлення, викликає у свідомості читача різні асоціативні зв'язки. Метафори в поетичній мові «неокласиків» просякнуті духом доби і закорінені в глибинах тогочасного світовідчуття. За допомогою цього художнього засобу митці повніше відтворюють всю гаму переживань, створюючи надзвичайно яскраві й виразні образи.

Література

1. Ашер О. Поетична мова Михайла Драї-Хмари / О. Ашер // Слово і час. – 1991. – № 9. – С. 45–48.
2. Виноградов В. В. Проблемы русской стилистики / В. В. Виноградов. – М. : Высшая школа, 1981. – 320 с.
3. Гаспарян С. К. К вопросу об изучении индивидуального стиля автора / С. К. Гаспарян, А. Т. Князян // Филологические науки. – 2004. – Вып. 4. – С. 50–57.
4. Драї-Хмара М. Вибране / М. Драї-Хмара. – К. : Дніпро, 1991. – 210 с.
5. Зеров М. Твори : у 2-х т. / М. Зеров. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 1. – 360 с.

6. Клен Ю. Вибране / Ю. Клен. – К. : Дніпро, 1991. – 460 с.
7. Коцюбинська М. Х. Відтворення чи перетворення (До генези метафоричного образу) / М. Х. Коцюбинська // Радянське літературознавство. – 1967. – №1. – С. 25–33.
8. Мацько Л. І. Стилїстика української мови : [підручник] / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько [за ред. Л. І. Мацько]. – К. : Вища шк., 2003. – 462 с.
9. Рильський М. Збірник творів : у 20-и т. / М. Рильський. – К. : Наукова думка, 1983. – Т. 1. – 354 с.
10. Филипович П. Поезії / П. Филипович. – К. : Рад. письменник, 1989. – 215 с.
11. Чабаненко В. Стилїстика експресивних засобів української мови : [монографія] / В. Чабаненко. – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 351 с.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2012 р.

УДК 811.61.2: 82.1

Ж. В. Колоїз

СЛОВА МИНУЛОЇ ЕПОХИ В СУЧАСНОМУ ІСТОРИЧНОМУ РОМАНІ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «ЗАЛИШЕНЕЦЬ. ЧОРНИЙ ВОРОН»

Колоїз Ж. В. Слова минулої епохи в сучасному історичному романі Василя Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон».

У статті з'ясовано семантичні та функціональні особливості застарілої лексики, засвідченої в сучасному історичному романі Василя Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон». До аналізу залучено здебільшого військову (батальну) лексику, зокрема одну з найбільш чисельних лексико-семантичних підгруп – «назви військових звань і посад», з одного боку, українського повстанського війська, з іншого, – Червоної армії; окремий акцент зроблено на так званих радянїзмах, пов'язаних з тогочасним адміністративним і суспільно-політичним життям.

Ключові слова: застаріла лексика, назви військових звань і посад, радянїзм, лексико-семантична група.

Колоїз Ж. В. Слова минувшей эпохи в современном историческом романе Василия Шкляра «Залишенец. Черный Ворон».

В статье исследуются стилистические и семантические особенности устаревшей лексики, представленной в современном историческом романе Василия Шкляра «Залишенец. Черный Ворон». Анализируется прежде всего военная (батальная) лексика, одна с наиболее многочисленных лексико-семантических подгрупп – «названия военных званий и посад», с одной стороны, украинского повстанческого войска, с другой, – Красной армии; акцентируется внимание на так называемых советизмах, связанных с административной и общественно-политической жизнью того времени.

Ключевые слова: устаревшая лексика, названия военных званий и посад, советизм, лексико-семантическая группа.